

УДК 811.161

С.А.Федак, к. філол. н., доцент

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

УКРАЇНСЬКИЙ БОНТОН XVIII СТОЛІТТЯ

S.A. Fedak, Ph.d. (linguistics), associate professor

UKRAINIAN BON TON OF THE 18-th CENTURY

«Полѣтика свѣцкая», видана в Почасві 1770 р., серед фахівців справедливо вважається цінною пам'яткою української мови та книгодрукування. Це книга світського змісту, підручник доброго тону, зібраний, як вказано в заголовку, «от иностранныхъ ауторовъ». Вона з'явилася в час становлення науково-практичного жанру. Як правило, книги такого змісту користувалися великим попитом, проте дуже незначна частина цих пам'яток була свого часу опублікована. Такі книги використовувалися широким колом читачів із практичною метою, книжки світського змісту служили посібниками для навчання читання в парохіяльних школах. У poradнику «Полѣтика свѣцкая» містяться відомості та настанови про те, як поводитися в товаристві, адресовані освіченому загалові.

«Полѣтика свѣцкая» невелика за обсягом. Правила в ній подані чітко і стисло, без докладних пояснень та відступів. В основу зібрання лягли російські та європейські підручники з етикету. Книга поділена на п'ять розділів: «О пристойному оуложению тѣла»; «О способѣ захованяся при столѣ»; «О хожденіи», «Якъ принадлежитъ зъ людьми обходитися»; «О мовѣ и розмовахъ». Все викладене в poradнику підсумовує свого роду післямова «Оувѣщанія общая».

Незважаючи на те, що ця почаївська книжка не була оригінальною працею, а лише коротким переказом іншомовних друків, її вважають самостійним твором, пам'яткою української мови, оскільки правила в ній скоріше переказані на новий лад, самостійно сформульовані, аніж дослівно перекладені. Однак найважливішим є те, що «Полѣтика» написана мовою, максимально наближеною до народнорозмовної. Стислість викладу і невеликий обсяг дають підстави вважати, що книга розрахована на юних читачів, зокрема школярів. Свідченням тому є заголовок, у якому зазначено, що книжка «младымъ прилична, всѣмъ же обще благопотребная».

«Полѣтика» викликала жваве зацікавлення в сучасників як практичний посібник, що зокрема підтверджує згаданий вище факт її перевидання в 1790 р. Але і з часом інтерес до неї не втратився. Вона почала привертати до себе увагу дослідників, знавців друкованого слова. Відомі діячі української науки здійснювали передрук пам'ятки, щоб зробити її доступнішою для наукових студій. Уперше львівське видання «Полѣтики свѣцкой» описав і точно передрукував текст за примірником «Букваря языка славенскаго» бібліотеки греко-католицької капітули в Перемишлі І.Франко в статті «Галицко-русский savoir-vivre», поміщеній у журналі «Киевская старина». 1914 року М.Возняк передрукував книжку за унікальним примірником львівського Національного музею (нині Музею українського мистецтва) в додатку до статті «Український 'savoir-vivre' з 1770 р.» у київському журналі «Україна» 1914 року. Тут у виносках було подано його відмінності від другого львівського видання 1790 року як додатку до «Букваря языка славенскаго». Згодом у Львові, в хрестоматії «Старе українське письменство» 1922 р. «Полѣтика» вийшла з деякими скороченнями. Однак М. Возняк спростив передачу тексту, здебільшого пропускаючи наголоси та «ъ». Текст доповнений списком слів, вживаних у книзі.

Найсучасніший передрук «Полѣтики» здійснив Олекса Горбач у книжці «Два почаївських стародруки», яка вийшла в Мюнхені 1985 р. До неї увійшла «Книжниця для господарства» (1788) і текст «Полѣтики свѣцкой», який був поміщений у «Букварѣ языка славенскаго» 1790 р. Автор також подав копію першої сторінки почаївського видання 1770 р. та варіант пам'ятки, опрацьований М. Возняком 1914 р. разом зі словником.

Про «Полѣтику свѣцкую» писали відомі дослідники української мови та літератури. Про неї згадує І. Огієнко в «Історії українського друкарства». До книжки часто звертається М. Возняк в «Історії української літератури». І.Франко високо оцінював «Полѣтику». Він писав, що ця книжка «зложена гарною українською мовою» і була однією з «несмілих проб» утворити нові напрямки та ідеї в літературі.